

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	یادداشت
	بخش اول: زبان فارسی در دوره باستان
۵	فصل اول: زبانهای هندی و اروپایی
۵	آناتولیایی
۵	هندی و ایرانی
۶	یونانی
۶	ایتالیایی
۷	ژرمنی
۷	ارمنی
۷	تخاری
۷	سلتی
۷	بالتی و اسلاوی
۸	آلبانیایی
۱۱	کتابنامه
۱۲	فصل دوم: ایران باستان
۱۳	کتابنامه
۱۵	فصل سوم: زبانهای ایرانی باستان
۱۵	زبان سکایی
۱۶	زبان مادی
۱۶	زبان فارسی باستان

صفحه	عنوان
۱۷	زبان اوستایی
۱۸	کتابنامه
۲۰	فصل چهارم: ویژگیهای دستوری ایرانی باستان (فارسی باستان و اوستایی)
۲۰	نظام آوایی
۲۰	مصوتهای ایرانی باستان
۲۱	صامتهای ایرانی باستان
۲۱	نیم مصوتهای ایرانی باستان
۲۲	گردش مصوتهها
۲۳	تکیه
۲۳	صرف
۲۳	نام
۲۴	فعل
۲۷	تغییرناپذیرها
۲۸	نحو
۲۸	کتابنامه
۲۹	فصل پنجم: الفبا در دوره باستان
۲۹	فارسی باستان
۳۵	اوستایی
۳۹	سایر زبانها و الفباهای دوره باستان
۳۹	زبان و الفبای سومری
۳۹	زبان و الفبای اکدی
۳۹	زبان و الفبای عیلامی
۴۰	کتابنامه
۴۱	فصل ششم: واژگان زبانهای باستانی ایران
۴۲	کتابنامه
۴۳	فصل هفتم: شعر و وزن آن در ایرانی باستان
۴۴	یس ۴۵ (بند ۲)
۴۵	شرح واژهها

صفحه	عنوان
۴۷	ترجمه
۴۸	تقطیع
۴۸	مهریشت (بند ۱۰۳)
۴۹	شرح واژه‌ها
۵۲	ترجمه
۵۲	قسمتی از کتیبه بیستون
۵۲	شرح واژه‌ها
۵۶	ترجمه
۵۷	کتابنامه
۵۸	فصل هشتم: نمونه‌هایی از نوشته‌های باستانی
۵۸	کتیبه تچر
۵۹	شرح واژه‌ها
۶۰	ترجمه
۶۰	خورشید یشت
۶۱	شرح واژه‌ها
۷۰	ترجمه
۷۱	کتابنامه
بخش دوم: زبان فارسی در دوره میانه	
۷۵	فصل اول: ایران میانه
۸۰	مرقونیان
۸۰	دیسانیان
۸۱	نستوریان
۸۱	یعقوبیان
۸۲	ملکاییان
۸۳	برهمنان
۸۳	جینیان
۸۳	بوداییان
۸۵	صابئین

صفحه	عنوان
۸۵	مانویان
۸۵	مزدکیان
۸۶	کتابنامه
۸۸	فصل دوم: زبانهای ایرانی میانه
۸۹	الف) گروه ایرانی میانه شرقی
۸۹	بلخی
۸۹	سکایی
۹۰	سغدی
۹۲	خوارزمی
۹۴	ب) گروه ایرانی میانه غربی
۹۴	پهلوی اشکانی
۹۵	فارسی میانه
۹۹	کتابنامه
۱۰۰	فصل سوم: الفبا در ایران میانه
۱۰۳	الفبا و زبان آرامی امپراتوری
۱۰۴	الفبای آرامی و الفباهایی که از آن گرفته شده
۱۰۵	الفبای سغدی مانوی
۱۰۶	الفبای سغدی
۱۰۷	الفبای براهمی
۱۰۸	الفبای بلخی
۱۰۹	الفبای خوارزمی
۱۱۰	کتابنامه
۱۱۱	فصل چهارم: ویژگیهای دستوری زبانهای ایرانی میانه غربی
۱۱۱	نظام آوایی ایرانی میانه غربی
۱۱۱	مصوتهای ایرانی میانه غربی
۱۱۳	صامتهای ایرانی میانه غربی
۱۱۹	تکیه

صفحه	عنوان
۱۱۹	صرف
۱۱۹	اسم
۱۲۲	صفت
۱۲۳	عدد
۱۲۴	ضمیر
۱۲۴	فعل
۱۲۹	قید
۱۲۹	حرف اضافه
۱۲۹	واژه‌سازی
۱۲۹	نحو
۱۳۰	کتابنامه
۱۳۱	فصل پنجم: واژگان ایرانی میانه غربی
۱۳۲	کتابنامه
۱۳۳	فصل ششم: حرف نویسی و آوانویسی نوشته‌های ایرانی میانه غربی
۱۳۴	حرف نویسی و آوانویسی الفبای پهلوی اشکانی کتیبه‌ای
۱۳۴	حرف نویسی
۱۳۵	آوانویسی
۱۳۶	حرف نویسی و آوانویسی الفبای کتیبه‌های فارسی میانه
۱۳۶	حرف نویسی
۱۳۶	آوانویسی
۱۳۷	حرف نویسی و آوانویسی الفبای زبور پهلوی
۱۳۷	حرف نویسی
۱۳۸	آوانویسی
۱۳۸	حرف نویسی و آوانویسی الفبای فارسی میانه زردشتی
۱۳۸	حرف نویسی
۱۳۹	آوانویسی
۱۴۰	حرف نویسی و آوانویسی الفبای مانوی
۱۴۰	حرف نویسی

صفحه	عنوان
۱۴۱	آوانویسی
۱۴۲	کتابنامه
۱۴۳	فصل هفتم: نمونه‌هایی از نوشته‌های ایرانی میانه غربی
۱۴۳	الف) پهلوی اشکانی
۱۴۳	کتیبه اردشیر در نقش رستم
۱۴۳	حرف نویسی
۱۴۳	آوانویسی
۱۴۴	شرح واژه‌ها
۱۴۵	ترجمه
۱۴۵	درخت آسوریک
۱۴۵	حرف نویسی
۱۴۶	آوانویسی
۱۴۶	شرح واژه‌ها
۱۴۷	ترجمه
۱۴۸	از نوشته‌های مانویان
۱۴۸	حرف نویسی
۱۴۸	آوانویسی
۱۴۹	شرح واژه‌ها
۱۵۳	ترجمه
۱۵۳	ب) فارسی میانه
۱۵۳	۱. کتیبه‌های شاپور دوم و سوم در تاق بستان
۱۵۴	حرف نویسی
۱۵۴	آوانویسی
۱۵۵	شرح واژه‌ها
۱۵۶	ترجمه
۱۵۶	کتیبه شاپور سوم در تاق بستان
۱۵۷	حرف نویسی
۱۵۷	آوانویسی

صفحه	عنوان
۱۵۸	ترجمه
۱۵۸	۲. چند جمله‌ای از زبور ۱۲۸
۱۵۹	تصویر دستنویس چند جمله از زبور ۱۲۸
۱۵۹	حرف نویسی
۱۵۹	آوانویسی
۱۵۹	شرح واژه‌ها
۱۶۲	ترجمه
۱۶۲	۳. فارسی میانه زردشتی
۱۶۲	پرسش ۳۷ از مینوی خرد
۱۶۴	حرف نویسی
۱۶۶	آوانویسی
۱۷۱	شرح واژه‌ها
۱۸۲	ترجمه
۱۸۷	۴. چند جمله از فصل اول بندهش
۱۸۷	آوانویسی ب. ت. انکلساریا
۱۸۷	آوانویسی به روش مکنزی
۱۸۸	ترجمه
۱۸۸	۵. چند جمله از گزیده‌های زادسپرم
۱۸۸	آوانویسی
۱۸۸	آوانویسی به روش مکنزی
۱۸۹	ترجمه
۱۸۹	۶. از نوشته‌های مانویان
۱۸۹	حرف نویسی
۱۸۹	آوانویسی
۱۸۹	شرح واژه‌ها
۱۹۱	ترجمه
۱۹۲	شرح واژه‌ها
۱۹۳	ترجمه
۱۹۳	۷. بند اول اوستا و زند هر مزدیشت

صفحه	عنوان
۱۹۵	آوانویسی فارسی میانه به روش مکتزی
۱۹۵	ترجمه
۱۹۶	کتابنامه
۱۹۷	فصل هشتم: شعر در ایرانی میانه غربی
۱۹۸	شعری از پهلوی اشکانی
۱۹۹	شرح واژه‌ها
۲۰۳	ترجمه
بخش سوم: زبان فارسی در دوره نو	
۲۰۷	فصل اول: ایران نو
۲۱۱	کتابنامه
۲۱۲	فصل دوم: زبانهای ایرانی نو
۲۱۲	زبان پشتو
۲۱۲	زبانهای کردی
۲۱۳	زبان آسی
۲۱۳	زبان بلوچی
۲۱۳	زبان فارسی
۲۱۵	کتابنامه
۲۱۶	فصل سوم: ویژگیهای دستوری فارسی دری
۲۱۶	نظام آوایی فارسی دری
۲۱۶	مصوتهای فارسی دری
۲۱۷	صامتهای فارسی دری
۲۱۸	تکیه
۲۱۹	صرف
۲۱۹	اسم
۲۲۳	صفت
۲۲۴	عدد
۲۲۴	ضمیر

صفحه	عنوان
۲۲۵	فعل
۲۳۶	قید
۲۳۷	حرف اضافه
۲۳۷	واژه‌سازی
۲۳۹	نحو
۲۴۳	کتابنامه
۲۴۴	فصل چهارم: واژگان فارسی دری
۲۵۵	کتابنامه
۲۵۷	فصل پنجم: وزن شعر در فارسی دری
۲۵۹	کتابنامه
۲۶۰	فصل ششم: الفبای فارسی دری
۲۶۳	کتابنامه

شرح نشانه‌های الفبایی

نشانه	شرح	نشانه	شرح
a	فتحه	Q	ق
â	«ا» فارسی امروز ایران در «شاد».	r	ر
ā	«ا» عربی در «شاعر».	r̄	ر̄، مانند مصوتها تلفظ می‌شود، یعنی در ادای آن مخرج باز است.
ạ	انفرانسوی	s	س
ā	انگلیسی	S̄	ص
b	ب	š	ش
C	ص	t	ت
č	چ	t̄	ت، در پایان واژه‌های اوستایی می‌آید.
c	چ	T̄	ط
ç	س	u	۱. ضمه عربی، ۲. «و» فارسی امروز ایران در «دور».
e	د	ū	واو معروف، بلندتر از u عربی.
ē	ذ	v	در الفبای اوستایی به جای w می‌آید.
ê	کسره فارسی امروز ایران.	w	انگلیسی
ë	یای مجهول، بلندتر از e.	x	خ
è	کسره در «سه».	x ^v	ادای آن چون «خ» شروع می‌شود و مانند «w» ادای آن می‌پذیرد.
é	کسره در «دل».	y	«ی» در «یک».
f	ف	z	ز
g	گ	ž	ژ
γ	غ	v	β
h	ه	θ	ث
H̄	ح	h'	خ
i	۱. کسره عربی، ۲. «ی» در «پیر».	a	«الف» است، a و ā تلفظ می‌شود.
ī	یای معرف نامیده می‌شود، «ی» در «پیر».	c	۱. ع در هزارشها، ۲. در الفبای مانوی در آغاز واژه می‌آید و i تلفظ می‌شود.
ĵ	ج	u	u نشانه کوتاه بودن مصوت و— نشانه بلند بودن آن است. هنگامی که u روی مصوتی گذاشته شود، مصوت هم کوتاه و هم بلند به شمار می‌آید: ā, a = ā
k	ک	U	نشانه هجای کوتاه.
l	ل	—	نشانه هجای بلند.
m	م		
n	ن		
ŋ	نگ در «چنگ».		
ŋ̄	نگ در «چنگ».		
o	ضمه فارسی امروز ایران.		
ō	واو مجهول، بلندتر از o.		
p	پ		

پانزده

یادداشت

این کتاب چاپ دوازدهم از تاریخ زبان فارسی است. تفاوت این متن با یازدهم چاپ قبلی در این است که در مقدمه چاپهای پیشین متنهایی از ایرانی باستان (اوستایی و فارسی باستان) آمده بود که در این چاپ حذف شده است.

در این کتاب، تاریخ ایران به دو دوره تقسیم شده است: ایران پیش از اسلام، ایران پس از اسلام؛ اما از نظر زبان فارسی باید آن را به سه دوره تقسیم کرد: دوره باستان، دوره میانه، دوره نوین.

دوره باستان که از آغاز هزاره اول پیش از میلاد آغاز می‌شود و تا ۳۳۱ پیش از میلاد را دربر می‌گیرد، دوره رواج فارسی باستان بوده است. در زبان فارسی باستان اسم و صفت و ضمیر صرف می‌شده و فعلها دستگاههای مختلف داشته است؛ و نوشتن آن به الفبایی بوده است که به آن الفبای میخی می‌گویند چون حرفها شبیه به میخ بوده است. مهم‌ترین نوشته‌ای که به فارسی باستان نوشته شده کتیبه داریوش بزرگ بر کوه بیستون است.

دوره میانه از ۳۳۱ پیش از میلاد آغاز می‌شود و تا سال ۸۶۷ میلادی (برابر ۲۵۴ هجری خورشیدی) ادامه می‌یابد، سالی که یعقوب لیث صفار به سلطنت رسید و زبان فارسی را زبان رسمی ایران کرد. فارسی میانه، زبان رایج این دوره، به چندین الفبا نوشته می‌شده و قواعد دستوری مختلفی داشته است. مشهورترین لهجه‌های فارسی میانه، فارسی میانه زردشتی بوده است که فارسی دری دنباله آن است. فارسی میانه زردشتی زبانی است که دین زردشتی و فرهنگ آن دین را دربر دارد.

دوره نوین که از سال ۲۵۴ هجری خورشیدی آغاز می‌شود و تا امروز ادامه دارد، دوره رواج فارسی دری - به معنی درباری و رسمی - است. این زبان به الفبایی که از عربی گرفته شده نوشته می‌شود.

محسن ابوالقاسمی